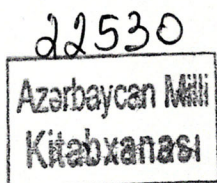

FİLOLOGİYA MƏSƏLƏLƏRİ

№ 6

Toplu Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyası tərəfindən rəsmi qeydiyyatda alınmışdır (Filologiya elmləri bölməsi, №13).

Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi Mətbu nəşrlərin reyestrinə daxil edilmişdir. Reyestr №3222.

ARZU HACIYEVA

*AMEA Nizami adına Ədəbiyyat Institutunun
böyük elmi işçisi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Arzuhaci@gmail.com*

ABDULLA ŞAIQ – OLDUĞU KİMİ

Açar sözlər: *A.Şaiq, pedaqoq, repressiya, R.Axundov, M.İbrahimov*

Ключевые слова: *A.Шаик, педагог, репрессия, Р.Ахундов, М.Ибрагимов*

Key words: *A.Shaig, educators, repression, R.Akhundov, M.Ibrahimov*

Görkəmli romantik şair, nasir, dramaturq, ədəbiyyatşünas alim, tərcüməçi, pedaqoq Abdulla Şaiq Talıbzadənin yaradıcılığı sağlığından bu günə qədər tədqiqatçıların diqqət mərkəzində olub. Amma bir şəxsiyyət kimi insani keyfiyyətləri, ictimai mövqeyi, siyasi baxışları ictimaiyyətə çatdırılmayıb. Bu, çoxları üçün müəmmaldır. Cəmiyyətin tanınmış, üzdə olan bir ziyalı kimi, onun da ictimai-siyasi mövqeyi, hadisələrə baxış bucağı olmalı idi və vardı da!

Tale elə gətirmişdi ki, Abdulla Şaiq həyatını bir neçə siyasi quruluşda sürməli olmuşdu. Bu onun həyat və yaradıcılığına, dünyagörüşünə, hətta yazısına da (fəaliyyəti dövründə bir neçə əlifbanın dəyişməsinin ona çətinlik törətməsi əlyazmalarından sezilir) təsirsiz ötürməyib. Əsərləri dövrlərin ideoloji ab-havasına uyğunlaşdırılıb. Bu işi, əsasən oğlu mərhum akademik Kamal Talıbzadə həyata keçirib. Kamal Talıbzadə çox böyük uzaqgörənliklə atasının əsərləri üzərində redaktə işləri aparmış, onları dövrün siyasi tabularından qorumağa çalışmışdır, daha doğrusu, dövrün ölçü meyarlarına uyğunlaşdırmışdır. İndi – söz deməyin mümkün və asan olduğu bir dövrdən boylanıb, belə müdaxilənin doğru və ya yanlış olduğunu ayırd etmək düzgün olmazdı. Belə məsələlərə tarixilik prinsipi ilə yanaşmanın düzgünlüyü qənaətdəyik.

Əsərləri, vəzifələri, yazısı dəyişikliyə uğrayan Abdulla Şaiqin bu quruluşlarda dəyişməyən bircə şəxsiyyəti oldu. Necə vardısı, elə də qaldı. Müasirləri onu mülayim təbiətli, nəzakətli, səmimi bir insan olaraq xatırlayırlar. O nə asi, nə də müti idi. Qardaşı Yusif Ziya Talıbzadədən xarakter etibarilə çox fərqlənirdi. Yusif Ziya nə qədər emosional, çılğın təbiətə malik idisə, Abdulla Şaiq bir o qədər təmkinli, mülayim idi.

Məlumdur ki, Axund Yusif adı ilə də tanınan Yusif Ziya Talıbzadə öz dövründə məşhur islamşünas, dilçi, dramaturq idi. İlk islam xəritəsinin yaradıcısı, şəriətə, dilə dair dərslərlərin, “Ərmənüsə”, “İbn Xalid” kimi dram əsərlərinin müəllifi olan Yusif Ziya sovet ideologiyasına qarşı çıxmış, Azərbaycanı tərk edərək Türkünə getmiş və Ənvər paşanın dəstəsinə qoşulmuşdu.

Uşaqlar həmişə həqiqəti deyir - fikri ilə razılaşsaq, Abdulla Şaiq şəxsiyyəti barədə onun şagirdlərinin fikirlərini bilmək yerinə düşər. 1923-cü ildə ədəbi- pedaqoji fəaliyyətinin 20 illiyi münasibətilə keçirilən tədbirdə böyük pedaqoqun tələbələri onun bir insan və müəllim kimi məziyyətlərindən danışdılar. R.Axundov, T.Ş.Simurq, S.Rüstəm, C.Cabbarlı, M.Müşfiq, M.Hüseyn, Niyazi kimi onlarca tanış imzalarla yanaşı, neçə-neçə həkim, mühəndis, neftçi və s. yetişdirən Şaiq, təkcə müəllim kimi yox, həm də bir insan kimi onların yaddaşında dərin və səmimi izlər buraxıbmiş. Tələbələrindən Atababa Musaxanlı deyirdi: “Şaiq yazılarını adi qələmlə kağıza yazmamış, qüdsi bir əllə qəlblərə qazmışdır. Onu hər cocuğun yalansız dilində, hər yavrunun təmiz qəlbində bulursunuz”. (10,29)

Saleh Salayev müəllimini belə xatırlayırdı: “Mübaligədən heç qorxmayaaraq iddia edə bilərik ki, heç bir tələbə tərəfindən heç bir müəllimin dərsi bu kadar cazibə ilə dinlənilməmişdir. Bu fitri müəllimin öylə bir ecazkar ifadəsi, öylə təsirkar tələfüzü var ki, ən laqeyd tələbə belə onu böyük şövq və həvəslə dinlər; Şaiq bəg dərslər verərəkən tələbəni o qədər cəzb edir ki, sinfində çəkilən nəfəslər belə duyulur” (10,16-17).

Şaiq Nümunə Məktəbinin tələbələrindən, jurnalist Vəli Hacı oğlu müəlliminin həyata keçirdiyi ictimai missiyanın əhəmiyyətinə toxunurdu: “ Bu binada ruslar arasında ilk olaraq türk məktəbi, türk siniflərinin təməli qoyulmuşdur. Bu bina həqiqi bir xalq ocağı olmuş, oluyor və olacaqdır da. İştə bu milliləşmə, bu türkləşmə də ilk dəfə olaraq Abdulla Şaiq bəyin səyi və əməli sayəsində hüslupəzir olmuşdur”. (10, 29-30)

Vəli Hacıoğlunun vurğuladığı kimi, həqiqətən də, Azərbaycanda milli ideologiyanın əsasını qoyanlardan biri Abdulla Şaiq olmuşdur. O bir ziyalı kimi dərk edirdi ki, millətin tərəqqisini, inkişafındakı təkamülü təmin etmək üçün millətə rəhbərlər, öndərlər gərəkdir. Rəhbərlər isə “türk kafalı, islam imanlı, avropa qiyafəli” (Ə.Hüseynzadə) olmalıdırlar. Bir ziyalı, pedaqoq, vətəndaş kimi Abdulla Şaiq bu missiyanı üzərinə götürdü və türk təfəkkürlü böyük bir ziyalı ordusu yetişdirdi.

Çar hökumətinin 1917-ci ildə sözdə “Məktəblərin milliləşdirilməsi” barədə verdiyi qərardan sonra Abdulla Şaiq çalışdığı gündən qeyri-leqal şəkildə həyata keçirdiyi işi leqal şəkildə saldı. Verdiyi qərara qarşı çıxan çar hökuməti hər vəchlə bu işə mane olmağa çalışırdı: ana dili dərsləri məcburi deyildi; şagird istədiyi vaxt öz arzusu ilə ana dili dərslərindən azad oluna bilərdi. Bundan əlavə, ana dilini tədris edən müəllimlər digər müəllimlərdən beş dəfə az məvacib alırdı. Bütün bunlara baxmayaraq, Şaiq yolundan dönmədi. Böyük bir işin öhdəsindən bir məfkurəli, bir amallı məsləkdaşları ilə birlikdə uğurla gəldi: ilk anadilli siniflər təşkil edildi. Milli təfəkkürlü ilk ziyalı nəslə yetişdirildi. Bu yolda başqa bir çətinliyi – anadilli dərslərin yoxluğu problemini çözümləndirən biri Şaiq oldu. Gecəsini gündüzünə qatan ədib 20-yə yaxın dərslər tərtib etdi (onlardan bəzilərinin müəllifi, bəzilərinin həmmüəllifi idi). Ədəbiyyatşünas alim Y.Qarayev, doğru olaraq, Abdulla Şaiqi Azərbaycanda pedaqoji intibahın görkəmli nümayəndəsi adlandırdı. (5,77)

Şərqdə ilk demokratik respublika - ADR-in yaranması Abdulla Şaiq yaradıcılığına stimül verən amillərdən oldu. Bu illər Abdulla Şaiq turançılıq ideologiyası təbliğ edən əsərlərlə mətbuatda çıxış edir. Qızıl alma-vahid, bölünməz, mənəvi Turan obrazı onun demək olar ki, bütün əsrlərinin mətnaltı kontekstini təşkil edir. Uşaq əsrlərindən tutmuş poemalarına, dramlarına qədər gətirdiyi turan ideali müxtəlif rəmzlər, alleqoriyalar vasitəsilə bütün yaradıcılığı boyu Şaiqi müşayiət edir.

“Respublika yaradılması ədəbiyyatda canlanmaya, milli ruhun dirçəlməsinə səbəb oldu. Bu dövrü, haqlı olaraq, çoxəsrlik Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafında yeni mərhələ adlandırmaq olar. “Yaşıl qələm” ədəbi cəmiyyəti özündə görkəmli yazıçıları, şairləri və ictimai xadimləri birləşdirdi: Əhməd Cavad, Cəfər Cabbarlı, Üzeyir Hacıbəyov, Ə.Müznib, S.Mümtaz, Umgülsüm və başqa sənətkarlar milli ruhun və müstəqillik ideyasının nümayəndələri və daşıyıcıları idilər. Abdulla Şaiq və Məmmədəmin kimi şairlər öz əsərlərində Azərbaycan ordusunun qəhrəmanlığı və qələbələrini tərənnüm edirdilər”. (1,171)

1918-ci il 4 fevral tarixli “İstiqlal” qəzetində dərc olunan “Vətənin yanıq səsi”, 1918-ci il 6 fevral tarixli “Açıq söz” qəzetində dərc olunan “Türk-ədəmi mərkəziyyət fırqəsi” “Müsavat”a ithaf”, 1918-ci il 20 iyul tarixli “Açıq söz” də çıxan “Neçin böylə gecikdin?”, 1920-ci il “Qurtuluş”un 2-ci nömrəsində çıxan “Arazdan Turan”a poeması və digər əsərləri ilə

Abdulla Şaiq türksevərliyi, soy-kökünə bağlılığını bir daha sübut etdi. Göründüyü kimi, milli respublikanın yaranmasından əvvəl də Şaiq türkçülük mövqeyində dayanırdı.

Ümumiyyətlə, Abdulla Şaiqi bir insan, bir vətəndaş kimi tanımaq üçün onun poeziyası ilə tanış olmaq mütləqdir. Poeziyası A.Şaiqin bütün yaşantılarını, mənəvi dünyasını - ideallarını, arzularını, qayğılarını ehtiva edir. Lirikası ilə tanış olmadan Şaiqi tanımaq mümkün deyil. 1930-cu illərdə baş verən hadisələrə münasibətini şair “Xalq düşməninə,” “Bu qürurlu boyun burulmazmı?”, “Gəmirik”, “Başlangıç” kimi şeirlərində bildirmiş, dövrə, siyasi rejimə etirazlarını ifadə etmişdi. Təbii ki, bu əsərlər zamanında səsləndirilə bilməzdi. Şeirlərindən də öyrənirik ki, o qorxunc zamanlarda hamı kimi Şaiq də ürəyindəkiləri açıq şəkildə deyə bilmirdi:

Bütün əsrarımı açdım gecə və gündüzlərə,
Sənin səyyar qucağına gömdüm bir çox xatirə.
Bəziləri unudulmuş, xəyal olmuş bir çoxu,
Bir qismi də gözlərimdə mürgüləyən bir yuxu.(9,91)

1930-1950-ci illər Azərbaycan xalqının tarixində ən fəci səhifələrdən biridir. Çox təsəüf ki, “1937-ci ildə isə artıq biçimli, planlı şəkildə etnik yad və yabançı iradəsini lap sona qədər milli “mən” icra elədi”(5,85). Millətin düşünən beyinlərinin, döyünən ürəklərinin susdurulması, məhv edilməsi ilə nəticələnən bu siyasi aktın millətin özü tərəfindən həyata keçirilməsi, bizcə, bu faciəni bir az da ağırlaşdırır.

Bir sıra sənət dostlarından fərqli olaraq, qüdsi bir əl Abdulla Şaiqi bu təhlükədən qoruyur. Təbii ki, bir neçə il ailəsi ilə birlikdə Məşhəddə yaşaması, Yusif Ziya kimi türkçü əqidəli böyük qardaşının varlığı, üstəlik qardaşının ölüm xəbərinin gəlməsi (yəni sağ qalıb xarici ölkədə yaşaması ehtimalı da var idi), proletkultçuluq ideyalarını vəsf etməməsi, turnaçılıq ideologiyasına tərəfdar çıxması Şaiqin sovet ideoloji aparatının düşməni olmaq ehtimalını artırır. Lakin, görünür, sakit, mülayim təbiətli bu ziyalını dövlət təhlükə mənbəyi hesab etmirdi. İkincisi, Şaiqi müxtəlif dövrlərdə siyasi təzyiqlərdən, repressiyalardan qoruyanlar, ona himayədarlıq edənlər onun tələbələri və dostları olmuşdu.

Abdulla Şaiqin tələbələrindən olan, Azərbaycan ictimai fikir tarixində xüsusi xidmətləri ilə yadda qalan ictimai xadim Ruhulla Axundov sevimli müəllimini daim himayə etmişdir. 1924-30-cu illərdə Azərbaycan KP MK-nın katibi, Azərbaycanın direktoru, Azərbaycan SSR Xalq maarif komissarı, 1930-cu ildən Zaqafqaziya vilayət komitəsinin katibi vəzifələrini tutmuş Ruhulla Axundovun tövsiyəsi və təlimatıyla Abdulla Şaiq 1931-ci ildə Bakıdan uzaqlaşdırılaraq Şuşa Pedaqoji Texnikumuna müəllim kimi ezam edilir. Təbii ki, məqsəd Abdulla Şaiqi diqqət mərkəzindən uzaqlaşdıraraq, nəzərlərdən yayındırmaq idi. Lakin baş verən qəza nəticəsində ədibin ayağı zədələnir və bir ildən sonra o, yenidən Bakıya qayıtmalı olur. Abdulla Şaiq xatirələrində müəllimini zəifləmiş görən Ruhulla Axundovun ona böyük məbləğdə mükafat yazılması təlimatını verdiyindən, Nizaminin “İsgəndərnamə” poemasının “Şərəfnamə” hissəsini məhz onun tövsiyəsi və təkidi ilə tərcümə etməsindən söhbət açır. Azərbaycan dilinin elmi terminalogiyasını işləyib hazırlayan, latın əlifbasına keçidin qızgın tərəfdarlarından olan ictimai xadim, vətənpərvər alim Ruhulla Axundov özü də repressiya qurbanı olur. Abdulla Şaiq 1938-ci ildə ölüm hökmünə məhkum edilən Ruhulla Axundova “Gəlsin” rədifli qəzəlini ithaf edir.

Abdulla Şaiqi təhlükələrdən qoruyan ikinci şəxs Mirzə İbrahimovdur. 1942-1946-cı illərdə Azərbaycan SSR Maarif naziri, 1946-1954-cü illərdə Azərbaycan Yazıçılar ittifaqı İdarə heyətinin sədri olmuş “Mirzə İbrahimov öz diplomatik bacarığı ilə hökumət nəzərində

“etibarlılar” cərgəsində qalması bacaran, ömrünün axırına qədər Abdulla Şaiqin xilaskarı missiyasını davam etdirə bilən şəxsiyyətlərdən olmuşdur. (13,265)

Mirzə İbrahimovla bağlı xatirələrində mərhum akademik Kamal Talibzadə onun daima Abdulla Şaiqi qorumaq səylərindən ağız dolusu danışır: “Abdulla Şaiq Səlnaməsində Mirzə İbrahimovun ən böyük xidmətlərindən biri onun təşəbbüsü, müqəddiməsi və redaktorluğu ilə 1936-cı ildə, dövrün ən böyük, adlı-sanlı sənətkarlarının məhv edildiyi, qaranlıq həbsxanalara atıldığı bir vaxtda Abdulla Şaiqin “Seçilmiş əsərləri”ni nəfis şəkildə nəşr etdirməsidir. Mirzə İbrahimov Abdulla Şaiqi ilk dəfə yeni anlamda, yeni izahlar ilə ictimaiyyətə, Azərbaycan oxucusuna çatdırdı. Mirzə İbrahimovun kitaba yazdığı müqəddimədə Şaiqin “İrəli”, “Zamanın inqilabçılarına” (əslində proletar mədəniyyətilə heç bir əlaqəsi yoxdur -A.H) kimi gələcəyə inam ruhunda yazılan şeirlərdən danışılır, şairin hürriyət, azadlıq ideyalarını necə tərənnüm etdiyi oxucuların diqqətinə çatdırıldı. (13,265).

Sözügedən kitab - “Abdulla Şaiqin “Seçilmiş əsərləri” 1936-cı ildə Mirzə İbrahimovun redaktəsi ilə dərc edilib. Müqəddimənin də müəllifi olan Mirzə İbrahimovun Abdulla Şaiqi müdafiə taktikası ilk baxışdan nəzərə çarpır. Abdulla Şaiq yaradıcılığını təhrif etmədən təqdim edən ön söz müəllifi bu irsin ideya köklərini araşdırır. Burjua sinfinin nümayəndəsi hesab etdiyi Abdulla Şaiqin bu mövqedə olmasının tarixi səbəblərini ortaya qoyur və Şaiqi bu “qüsurlardan” arındırır: “İstibdad pəncəsindən, çar zülmündən qurtuluş, nicat yolu axtaran Şaiq onu tapa bilməyir. Hətta bəzən acizlik o dərəcəyə çatır ki, o bir yıldızdan imdad istəyir, ümid diləyir”.(12, XII)

“Burjua nümayəndəsi” sözünün qarşısına “xırda” sözünü artırmaqla Mirzə İbrahimov sanki Şaiqin “günahını” yüngülləşdirməyə cəhd edir. Onun türkçü, turançı tərəfini də təsiraltı kimi qiymətləndirən müəllif yazır: “Bu millətçilik əhval-ruhiyyəsi pantürkist osmançılıq ideologiyası daşıyan burjua cərəyanının xırda burjua münəvvərliyinə təsirindən başqa bir şey deyildir. Lakin Şaiq millətçiliyini heç də Əli bəy Hüseynzadələr və ya Məmməd Əmin Rəsulzadələr millətçiliyi ilə eyniləşdirmək doğru olmaz. Zira Şaiq heç bir zaman bir milləti digərinin üzərinə saldırmaq təbliğ edəcək dərəcədə avantürist bir yazıçı olmamış, alçaq bir yol göstərməmişdir. (12,XIII)

Abdulla Şaiq yaradıcılığının tarixi təkamülünü izləyən, onu “qüsurlar”dan ustahqla təmizləyən tənqidçi oxucunu hal-hazırda ədibin əsl proletar yazıçısı olduğuna inandırır və maraqlıdır ki, onu tez-tez “Qoca Şaiq” adlandırır. Nəzərə alsaq ki, 1935-ci ildə Şaiqin hələ 54 yaşı vardı, belə müraciətin hansısa bir sətiraltı məqsədlə işlədildiyini düşünmək olar. Güman ki, bu ifadə ilə Mirzə İbrahimov Şaiqin artıq qoca olduğuna və bəlkə də dövlət üçün heç bir təhlükə törətmək iqtidarında olmadığına inandırmağa çalışırdı.

“Ziddiyyətli, aciz, məhdud” yaradıcılığa malik olan, “bəzən Molla Nəsrəddin” in, bəzən isə “Füyuzat”ın təsirinə qapılan “xırda burjua yazıçısı” Abdulla Şaiqin 1936-cı ildə ilk dəfə “Seçilmiş əsərləri” nin çap olunması Mirzə İbrahimovun böyük fədakarlığının və cəsarətinin nəticəsi olmuşdur. Üstəlik, bu kitabda proletkultçuluq ideyalarının təbliğinə aid olan əsərlər yox, Mahmud Əkrəm Rəcəizadəyə nəzirə olaraq yazdığı “Bir quş”, “Yad et!”, “Bu da bir şcri-faniyi-digər” və başqa romantik əsərlər yer almışdı.

“Revolyusiya və kultura” jurnalının 1940-cı il 4-cü sayında “Azad xalqın azad ədəbiyyatı” adlı məqalə ilə çıxış edən M.Bağirov dövrün ədəbiyyatını dəyərləndirərək onda mənfi və müsbət çalarlar axtarır, yazıçıları ideoloji baxımdan saf-çürük edirdi: “Azərbaycanda teatr sənətinin banisi, materialist filosof, irəli getməyə mane olan hər hansı bir şeyi aransızcasına ifşa edən Mirzə Fətəli Axundov bu epoxada demokratik ədəbiyyatın ən böyük nümayəndələrindən biridir. Onun dalınca Həsən bəy Zərdabi, Vəzirov, Sabir, Cəlil

Məmmədquluzadə, Haqverdiyev, Süleyman Axundov, Ordubadi, Abdulla Şaiq kimi görkəmli yazıçılar və şairlər pleyadası davam edib gəlirdi". Bizcə, Abdulla Şaiqin də Bağirovun nəzərində yaxşılar sırasında olmasının əsrarlı səbəbi vardı. Məqaləni ixtisasca ədəbiyyatşünas olamayan rəhbər üçün yazan, yazdıranlar olmalı idi. Məsələn, jurnalın məsul redaktoru ola bilərdi. Məsul redaktor isə Mirzə İbrahimov idi!

1937-ci ildə Abdulla Şaiq Azərbaycan Dövlət Gənç Tamaşaçıları Teatrının ədəbi-pedaqoji şöbəsinin müdiri təyin edilir. Bu təyinatın da təşəbbüskarı o zaman Nazirlər Komissarlığının incəsənət şöbəsinin müdiri olan Mirzə İbrahimov olur. Onun təqdimatı ilə teatra göndərilən A.Şaiq yenə də siyasi senzuranın nəzərindən yayındırılır və onun cəmiyyətə bir yazıçı və ictimai xadim kimi gərəkliyi nəzərə çarpdırılır. Halbuki, bu ərəfədə Abdulla Şaiqin siyasi baxışları, əsərlərinin ideoloji əsasları tənqidçilər tərəfindən birmənalı qarşılınmırdı. 1930-cu il 21 fevral tarixli "Kommunist" qəzetində tənqidçi C.Əfəndizadə Abdulla Şaiqi "Hər şey var" şeirinə görə tənqid edir və "bu şeir və buna bənzəyən yazılar əlbəttə proletar ədəbiyyatından uzaq şeylərdir"(3) yazırdı.

Dövri mətbuatda tez-tez "xırda burjua romantiki" deyə yad edilən Abdulla Şaiq SSRİ EA Azərbaycan filialının "Xəbərləri"nin 1946-cı ildə dərc edilən 1-ci sayında həyat hadisələrinə romantik münasibətinə görə yenə də tənqid hədəfi idi: "Abdulla Şaiq romantizmin etirazkar, ictimai mübarizələrə ümitsiz baxan, kəndə, "saf təbiətə" çəkilməyi üstün tutan kənd idilliyasına məftun olan nümayəndələrindəndir"(8). Lakin 40-cı illər dövrü mətbuatında Mehdi Hüseynin ("Ədəbiyyat qəzeti". 22 yanvar 1946), C.Xəndanın ("Kommunist", 1944, 27 fevral) və başqalarının məqalələrində Abdulla Şaiqin yaradıcılığı müsbət nəzər nöqtəsindən təqdim olunurdu.

Abdulla Şaiq 1940-cı ildə incəsənət sahəsindəki xidmətlərinə görə Azərbaycan SSR əməkdar incəsənət xadimi adına layiq görülür. 1945-ci ildə "Qafqazın müdafiəsinə görə" və "Böyük Vətən müharibəsində fədakar əməyə görə 1941-1945-ci illər" medalları; 1946-cı ildə mədəniyyət sahəsindəki xidmətlərinə görə Lenin ordeni ilə təltif edilir və elə həmin ildə SSRİ Ali Sovetində deputat seçilir. Bu illər Şaiqə münasibət liberallaşır.

Vətənpərvər ziyalı, milli şüurun oyanmasında əvəzsiz xidmətləri olan Şaiq, həm də sədaqətli dost idi. Bu gün adları ittihamçı, bəzən də məddah kimi hallanan ədib və şairlər içərisində Şaiqin adına rast gəlmirik. Yalnız öz işi ilə məşğul olan Şaiqi siyasi səhnələrdə görmürük. Ədəbi mühitdə, dövri mətbuatda Şaiq sadəcə məsləkdaşını müdafiə taktikasındadır. Təsadüfi deyil ki, Mirzə Ələkbər Sabir, Abbas Səhhət, Məhəmməd Hadi, Hüseyn Cavid kimi sənət dostlarının ilk bioqrafi məhz Abdulla Şaiqdir. Bu və adlarını çəkmədiyimiz digər ədiblər Şaiqin dərslikləri vasitəsilə xalqa tanındılmış, təbliğ olunmuşdur. Digər tərəfdən, bu dostluqlar Azərbaycan ədəbiyyatının müqəddəratını həll edən, tarixi yolunu müəyyənləşdirən ictimai hadisəyə çevrilmişdi.

Məlumdur ki, Abdulla Şaiqin ən yaxın dostlarından biri Hüseyn Cavid idi. Xatirələrində, dərsliklərində xüsusi səmimiyyət və ehtiramla yad etdiyi filosof-şairin "İblis"i haqqında "Cavidin "İblis" nam hailəsi haqqında duyğularım" məqaləsi cavidşünaslıqda xüsusi yer tutduğu kimi, Abdulla Şaiqin ədəbi-tənqidi görüşləri baxımından da böyük əhəmiyyət daşıyır. 1925-ci ildə "Maarif və mədəniyyət" jurnalının 2-ci sayında dərc edilən "Hüseyn Cavidin" "İblis" nam hailəsi haqqında duyğularım" məqaləsi romantik tənqidin bariz nümunəsi olmaqla bərabər, həm də cavidşünasların və "İblis" tədqiqatçılarının bu gün də müraciət və istinad etdiyi dəyərli bir mənbədir.

Müasirlərinin və oğlu Kamal Talıbzadənin xatirələrinə əsasən, Hüseyn Cavidin həbs olduğu ərəfədə bir gün Müşkünaz xanım hövlanak Şaiqilə gəlir və bildirir ki, sabah saat

səkkizdə Cavidə dəmiryol vağzalından Sibirə aparacaqlar. Müşkünaz xanım Şaiqdən xahiş edir ki, hazırladığı bağlamanı Cavidə çatdırsın. Ertəsi gün səhər saat 8-də Şaiq vağzalda olur və deyilənə görə, axşama qədər orada gözləyir. Ancaq Cavid görünür. Məlum olur ki, bu xüsusi orqan tərəfindən hazırlanmış və Cavid tərəfdarlarını müəyyən etmək üçün qurulmuş bir qurğudur.

1940-cı ildə Azərbaycan nümayəndə heyəti Moskvada keçirilən Azərbaycan ədəbiyyatı dekadasında iştirak etmək üçün qatarla yola düşür. M.Bağirovun rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətinin tərkibində Abdulla Şaiq də var idi. Yolda M.Bağirov Şaiqi kupesinə çağırtdırır və kinayə ilə soruşur ki, vətən xaini olan dostunu vağzalda gözləyən bu idi? Təəssüf ki, adı bizə məlum olmayan biri M.Bağirova: “Yoldaş Bağirov, Şaiq şairdir. Şairlərin düşüncəsində dostu xəyanət dövlətə, vətənə xəyanət deməkdir”-deyərək Abdulla Şaiqi bu çətin vəziyyətdən qurtarır.

Təbii ki, bu, dillərdə dolaşan xatirədir. Onun səhihliyini sübut etmək mümkün olmadığı kimi, qeyri-səhihliyini də sübut etmək olmur. Amma, hər halda od olmayan yerdən tüstü çıxmaz. Bu xüsusiyyət ədibin şəxsiyyətinə yaraşdırıldığı üçün bu hadisə nə Şaiqə, nə də tarixə yamaq kimi görünür.

“Diyorlar” ki, müəllimlik sənəti, xüsusi bir istedad və qabiliyyət məsələsidir. Bu sənətdə müvəffəqiyyət, bilxassə ruhdakı gözəlliyə tabedir. Şaiqin iyi bir müəllim və mürəbbə olacaq nə gözəl ruhu vardır. Şaiq tam mənasilə iyi bir adamdır və tam mənasilə məsləkini məfkureyi-ruhunda canlandırmış bir şəxsiyyətdir. O həyatın hər dürlü çirkinliklərindən, ifratdan, xəyanətdən, hiyləgərlikdən, yalançılıqdan, həsədçilikdən, kibr və qürurdan, xudbinlikdən, tənbəllikdən, xülasə gərək bir fərdin ruhunu və gərək bir cəmiyyətin yaşamaq qabiliyyətini məhv edən hər dürlü fənalıqlardan kəndisini mühafizə etmişdir. Biz bütün müəllimlər ruhən Şaiqə bənzəyə bilərsək, nə mutlu!” Bizcə, İstanbuldan gələn müəllim Xəlil Fikrətin məsləkdaşı haqqında bu fikri Abdulla Şaiqin şəxsiyyətini müəyyən edən ən dolğun və səmimi sözlərdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Cümhuriyyəti (1918-1920) Elm, Bakı-1998. A.Şaiq
2. “Ədəbiyyat qəzeti” 22 yanvar, 1946
3. “Kommunist” 21 fevral, 1930
4. “Kommunist” 27 fevral, 1944
5. Y. Qarayev. Min ilin sonu. Elm, Bakı-2002
6. “Maarif və mədəniyyət” jurnalı № 2, 1925
7. “Revolusiya və kultura” № 4, 1940
8. SSRİ EA Azərbaycan filialının “Xəbərlər”i № 1, 1946
9. Arazdan Turana. Nurlan, Bakı-2003
10. Abdulla Şaiq-20 (Ədəbi-pedaqoji fəaliyyətinin 20 illiyi münasibətilə) AEA Dədə Qorqud adına “Folklor” elmi-mədəni mərkəzi. Bakı-2001
11. A. Şaiq. Əsərləri V cild, Yazıçı, Bakı-1978
12. A. Şaiq. Seçilmiş əsərləri. Bədii ədəbiyyat şöbəsi, Bakı-1936
13. K. Talıbzadə. Böyük vətəndaş yazıçı Mirzə İbrahimov. Mirzə İbrahimov müasirlərinin xatirələrində. Elm, Bakı-2008

**ARZU HAJIYEVA
PH.D. IN PHILOLOGY**

ABDULLA SHAIG AS HE WAS

This article deals with the presentation and analysis of the human qualities and uncial characteristics of Abdulla Shaig whose creative activity is always in the centre of researchers. These qualities are revealed and estimated in the light of his pedagogical and public activity and according to the facts pertaining to his life. The article appreciates A. Shaig as a humanist, patriotic and honest personality.

**АРЗУ ГАДЖИЕВА
ДОК.ФИЛ.ПО ФИЛОЛОГИИ**

АБДУЛЛА ШАИГ ТАКОЙ КАК ЕСТЬ

В статье представлены личные качества, своеобразные особенности А.Шаига как личности, чья деятельность всегда была в центре внимания исследователей. Эти особенности выявляются на фоне его педагогической и общественной деятельности, оценены факторы о его жизни, А.Шаиг характеризуется в качестве гуманиста, патриота и честного человека.

AMEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun böyük elmi işçisi filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Arzu Əhmədağa qızı Hacıyevanın "Abdulla Şaiq olduğu kimi" məqaləsi haqqında

Rəyçi: Zaman Əsgərli

Filologiya üzrə elmlər doktoru, professor